

крити зрадницьку діяльність провокатора Томи Берніца. Разом із Генріхом Турком насмілюється вона навіть виїхати потайки в Радянський Союз, щоб там простежити Берніцову роботу й паралізувати її. Серед численних авантюричних пригод, що в них треба було показати велику проворність, хитрість та дужавний гарт — Ганна й Турок виконують блискуче своє завдання. Ще відважніша інтелігентна українка, агрономка Юлія Сахно в науково-фантастичних романах Ю. Смолича „Господарство доктора Гальванеску“ (1928) та „Що було потім“ (1934).

(Далі буде).

О. д-р Лев Глинка

РОДИНА Й ДЕРЖАВА В СВІТЛІ КАТОЛИЦЬКОЇ НАУКИ

(Продовження)

4. Подружжя й родина християн і держава.

Ложні теорії про подружжя відбилися в практиці і законодавстві різних народів. Вони помішали поняття, звязані з подружжям, звели на бездоріжжя орієнтацію щодо компетенції влади, якій подружжя підлягає та стали причиною конфлікту між Церквою й державою.¹ Тому одне з найважливіших питань подружжя й родини християн — це устійнення влади, що компетентна нормувати справи подружжя й родини своїми законами. Вже вище сказано, що ні Церкві ні державі не можна відмовити компетенції нормувати справи подружжя й родини навіть християн своїми законами. Розуміється, що компетенція, в справах подружжя й родини не може прислугувати Церкві й державі в одних і тих самих справах, бо одні й ті самі люди є одночасно й громадянами держави й членами Церкви, а дві різні влади, порядкуючи ті самі справи подружжя й родини щодо тих самих людей, не причинялися б до зміцнення подружжя й родини, а навпаки, різними, нераз розбіжними законами в тій самій матерії вели б до правного хаосу й підривали б здорові основи подружжя й родини, як це діється в тих державах із католицьким населенням, в яких обовязкові цивільні подружжя, як нпр. у Франції. Супроти цього конечно треба знайти критерій для слушного розмежування влади Церкви й держави взагалі, а в справах подружжя й родини християн зокрема.

5. Принцип для розмежування влади Церкви й держави взагалі.

Стверджуючи насамперед, що провід людським родом із волі Бога належить до двох влад, церковної й державної, подає Папа

¹) Див. Ks. Dr. Grabowski — op. cit. ст. 26.

Лев XIII. потрібний критерій в енцикліці „Immortale Dei“ про християнський устрій держав із 1. XI. 1885. р. такими словами: „Бог поділив кермування людським родом між дві влади, церковну й цивільну, з яких одна кермує Божими, а друга людськими речами. Одна й друга є в своїм роді найвища; одна й друга має свої певні межі, в яких обертається, і то межі, определіні природою і найближчим завданням кожної з них; в цей спосіб витворюється немов круг, в якому кожна з них на основі свого питомого права діє“. Церква — це зо своєї природи спільнота надприродна, а завдання її проведу, влади, — освятити та спасти вірних, вічне щастя вірних. Тому всі ці речі і справи, що служать Церкві як засоби до спасення душ та справи Богопочитання належать до сфери діяльності, до компетенції церковної влади. Держава натомість є спільнотою природною, а завдання її влади це забезпечити громадянам дочасне добро, дочасне, туземне щастя. Тому всі ці речі і справи, що служать державі як засоби, щоб забезпечити громадянам дочасне, туземне щастя, належать до сфери діяльності, до компетенції державної влади. Папа Лев XIII. в цитованій енцикліці проводить розмежування компетенції церковної й державної влади ось так: „Отже все це, що в людських речах є в якийнебудь спосіб святе, що торкається спасення душ та Богопочитання, чи воно є таке зо своєї природи, чи вважається за таке з огляду на справу, що до неї відноситься, належить до влади й осуду Церкви; натомість слухним є, щоб інші речі, що творять обсяг цивільних і політичних справ, належали до цивільної влади, бо Ісус Христос приказав віддати цісареві, що цісарське, а Богові, що Боже“.

Щоб на основі наведеного критерія слушного розмежування церковної й державної влади взагалі могли окреслити компетенцію Церкви й держави в справах подружжя й родини, треба найперше определити природу й характер подружжя взагалі, а зокрема подружжя християн, треба вирішити, чи подружжя це акт цивільний, чи релігійний. Найкраще джерело до вирішення цього питання — це джерело Божого обявлення, Св. Письмо, бо воно вільне від людських хиткостей, хиб, пересудів, пристрастей, бо воно подає Богом обявлені правди й тому найкраще свідчить, який характер надав подружжю Творець та Основник Церкви.

Вже на основі поданих вище наукових інформацій про початок подружжя й родини та їх характер, а ще більш на основі наведених основних принципів католицької науки про подружжя, які взяті зо св. Письма та постійної традиції Церкви, можна окреслити природу й характер подружжя такими словами: Подружжя є установлене Богом; кожне подружжя, навіть нехристиян, є установою природного права, а у християн є святою Тайною. Тому вже подружжя нехристиян із огляду на початок подружжя взагалі є в ширшому значінні святе, а подружжя християн, що є з волі Христа св. Тайною, — святе в стислому значінню слова. Характер подружжя определює та це определення

мотивує Папа Лев XIII. в енцикліці „*Arcanum divinae sapientiae*“ з 10. II. 1880. р. такими словами: „Бо ж тому, що автором подружжя є Бог та що воно від самого початку було певного роду праобразом Воплочення Слова Божого, має воно в собі щось святого й релігійного, не доданого (прибутнього), але вродженого, не від людей прийнятого, але природою йому даного. Тому наші попередники Інноцентій III. і Гонорій III. зовсім слушно могли твердити, що як увірних, так і невірних існує Таїнство¹ подружжя. Свідчимося пам'ятниками давними й обичаями та установами народів, що досягнули вищій ступінь цивілізації та визначилися докладнішим пізнанням права й слушности; про всіх них відомо, що на основі їх внутрішнього переконання й поняття в їх поглядах подружжя виступало в формі речі, злученої з релігією і святістю. Тому й шлюби відбувалися в них звичайно не без релігійних церемоній, влади архиєреїв та служення священників. Таку велику силу в душах, позбавлених небесної науки, мала природа речей, пам'ять на початок та совість людського роду“! Тому й подружжя християн, що зо своєї природи є святою річчю, належить згідно з критерієм розмежування влади церковної й цивільної до компетенції церковної влади. Про це висловлюється Папа Лев XIII. в енцикліці „*Arcanum divinae sapientiae*“ так: „Отже з цього, що подружжя є своєю силою, своєю природою, само з себе святе, слідує висновок, що його повинна нормувати та управильнювати не влада начальників держав, але Божя повага Церкви, яка одинока має провід у святих речах. Опісля треба ще взяти під увагу достоїнство тайни, що через неї подружжя християн стали значно благородніші. А видавати норми та приказувати в справах тайн, так із волі Христа, може й повинна тільки Церква, що нерозумним являється хоч би найменшу частину тієї влади хотіти перенести на начальників держав“.

Коли ж подружжя християн, як св. Тайна, належить до компетенції церковної влади, то яку ж компетенцію може мати державна влада щодо подружжя християн? Щоб відповісти на це питання, треба ще коротко з'ясувати саме подружжя. Суттю подружжя є умова чоловіка й жінки, в законний спосіб, свідомо й добровільно виявлена, якою вони обопільно зобов'язуються до повної спільноти життя. Ця умова в подружжю християн із волі Христа має таїнственний характер, є св. Тайною, а в подружжю нехристиян є тільки природним актом. Як кожна умова, кожний контракт, так теж і подружжя умова не може повстати без волі, без згоди женихів. Своєю згодою женихи причиняються до повстання конкретного подружжя, але не можуть змінити природи,

¹ Треба тут замітити, що ужитий в цьому місці термін „Таїнство“ (*Sacramentum*) не є ідентичний із терміном Св. Тайна (в латинській мові теж *Sacramentum*); термін „Таїнство“ означає взагалі щось таємничого, святого, релігійного, під час коли термін „Св. Тайна“ у християн уживається на означення деяких конкретних святих діянь, що за їх поміччю вірні стають учасниками відповідних Божих ласк. Таких Св. Тайн є в Католицькій Церкві сім, а між ними і Св. Тайна подружжя.

прикмет подружжя, ані означити його цілей, часу тривання, бо подружжя є Божою установою та з волі Творця має определіні свої цілі, добра й закони, що їх ніяка людська влада, ані навіть самі женихи без нарушення справедливости та зневаги для Творця змінити ані знести не можуть. Тому й подружжя умова взагалі, а християн зокрема, не є звичайним собі цивільним контрактом, а тільки цілком своєрідним контрактом (*contractus sui generis*)¹. Подружжя як союз двох людей різного пола є джерелом багатьох відносин, що діляться на дві головні категорії. Одні з них належать до суті самого союзу, а другі є висновком із цього союзу, або, іншими словами, є наслідками подружжя, а ці є знову двоякого роду: одні з них є конкретними наслідками правної умови й тому тісно, нерозривно в'яжуться з суттю подружжя, а другі є в довільнім, неконечнім звязку з правною умовою подружжя, й вони називаються чисто цивільними наслідками подружжя. Сутні відношення, що повстають на основі подружжя умови, це:

1) єдність подружжя, це зн., що подружжя як стан може існувати тільки між одним чоловіком і однією жінкою та що ця повна спільнота життя може існувати тільки між двома подругами, а зовнішні треті особи, хоч би з рідні одного чи другого подруга, не можуть бути нею обняті;

2) нерозривність подружжя, ц. зн., що як довго залишається при житті один із подругів, в законний спосіб заключена подружжя умова залишається в повній своїй силі і ніодин подруг не може вступити в подружжя з іншою третьою особою. Ці відношення, прозвані також сутніми властивостями подружжя, існують як у природнім подружжю нехристиян, так тим більш в таїнственнім подружжю християн, бо такі прикмети надав подружжю Творець, їх особливо підкреслив Христос, їх домагаються ці завдання, що їх подружжя має сповнити в суспільності, народі, державі, Церкві, їх домагається добро самих подругів, а зокрема жінки, їх домагається добро нащадків.

Конечні, тісно звязані з суттю подружжя наслідки це: право й обовязок спільно мешкати, законність дітей, зроджених із законно заключеного подружжя, право батьків виховувати діти.

До чисто цивільних наслідків подружжя, ц. зн. таких, що суть подружжя не буде нарушена, хоч би їх не було, належать право жінки до участі в стані і титулах чоловіка, маєткові права.

Згідно з критерієм розмежування влади церковної і цивільної та сфери діяння церковного і цивільного права в подружжях християн — подружжя умова, що має таїнственний характер, та конечні наслідки подружжя, себто права й обовязок спільно мешкати, законність дітей, право батьків виховувати діти — підлягають церковній владі, церковному праву, а чисто цивільні наслідки подружжя, себто право жінки до участі в стані і титулах чоловіка та маєткові права підлягають цивільній владі, цивільному праву.

¹ Див. Пій XI. „*Casti Connubii*“ 31. XII. 1931. А. А. S. XXII. ст. 541—542.

Це розмежування влади в подружжях справах християн сформульоване в Канонах Кодексу Права Канонічного:

1) Кан. 1016, що визначає компетенцію законодавчої влади, має таку постанову: „Подружжя хрещених нормується не тільки Божим правом, але також канонічним із збереженням компетенції цивільної влади щодо чисто цивільних наслідків цього ж подружжя“.

2) Кан. 1113 має таку постанову про обов'язок батьків щодо виховання дітей: „Батьки мають строгий обов'язок дбати по своїм силам про виховання потомків, як релігійне, так моральне, як фізичне, так громадянське, а також про їх матеріальне забезпечення“.

3) Кан. 1960 і 1961 визначають компетенцію судейської влади в подружжях християн такими словами: „Подружжя справи між охрещеними належать на основі питомого права та тільки до „церковного судді“.

„Справи, зв'язані з чисто цивільними наслідками подружжя, якщо вони є головним предметом спору, належать до цивільного суду; якщо вони є тільки побічним предметом головного спору, може їх розглядати та вирішити на основі своєї влади церковний суддя“.

Науку Католицької Церкви про права держави щодо найважливішої справи родинного життя -- виховання дітей подає Папа Пій XI в енцикліці „*Rappresentanti*“ 31. XII. 1929. У ній підкреслює Св. Отець передовсім первісне право родини, батьків до виховання дітей, яке держава не повинна порушувати, бо ж подружжя й родина мала свої природні права куди раніш перед повстанням держави. Це право, що є одночасно строгим обов'язком батьків, має родина безпосередньо від творця¹. Це право родини існувало перед якимнебудь правом цивільної спільноти й держави і тому не повинно бути порушене ніякою владою на землі. Св. Тома Аквінатський мотивує це право родини так: „Бо син є природно частиною батька..., через це є нормою природного права, щоб син залишився під опікою батьків, доки не досягне уживання розуму. Тому було б проти природної справедливості, коли б взято хлопця, заки він дійшов до вживання розуму, з-під опіки батьків, або коли б щодо нього було щось розпоряджене проти волі батьків“². Предметом родинного виховання є не тільки виховання релігійне і моральне, але також фізичне й громадянське. Це неоспориме право родини виховувати діти, як підкреслює Папа Пій XI. в цитованій енцикліці, признавали ті держави, що в своїм законодавстві намагаються шанувати норми природного права. Найвищий Трибунал Зєдинених Держав Північної Америки I. VI. 1925 в спорі про виховання молоді рішив: „Державі не прислугує загальна влада устійнити один одноставний тип виховання молоді, приневолюючи приймати науку

¹ Див. А. А. S. XXI. ст. 733.

² *Summa Theologica*, 2—2 Qu. X. a 12.

тільки в публичних школах“, — і мотивує це рішення природним правом так: „Дитина не є звичайним твором держави. Ті, що її кормлять та нею піклуються, мають право, а водночас і важний обов'язок виховати її та приготувати до сповнення своїх завдань“¹. Визначне право у вихованні дітей і молоді прислугує Церкві з двох титулів надприродного порядку, даних Богом тільки Церкві, і тому вищих від якогонебудь титулу природного порядку. Перший титул це місія, що її Церква одержала безпосередньо від свого Божественного Основника: „Дана мені всяка власть на небі і на землі. Ідїть отже, навчайте всі народи, хрестячи їх в імя Вітця і Сина і Святого Духа, навчаючи їх заховувати все, що я заповідав вам. І це я з вами по всі дні до кінця віків“. (Мат. 28, 18—20). Другий титул права Церкви у вихованні молоді — це надприродне Материнство Церкви, бо вона, як обручниця Христа, родить, кормить та виховує душі в Божім житті ласки, Св. Тайнами та своєю наукою². Тому св. Августин говорив: „Не буде мати Бога за батька той, що не хоче мати Церкви за матір“³. У виконванні цього права Церква не може бути залежною від держави; їй на основі Божого права прислугує повна свобода у виконванні свого учительського уряду. — Та діти й молодь — це ж громадяни держави, що на них в їх спільім віці будуть тяжіти нераз і відповідальні громадянські обов'язки. Крім цього родина є незвершеною спільнотою, вона не має сама всіх засобів, щоб себе досконалити, а держава, як звершена спільнота, посідає засоби, щоб досягнути дочасне добро. Тому й щодо права держави у вихованні молоді не сумнівається католицька наука. Завдання державної влади у вихованню молоді йдуть у двох напрямках: хоронити природні права батьків та своєю діяльністю спомагати родині у вихованні дітей. Натомість, не нарушивши природного права, держава не може знівелювати родину й одиницю, або їх заступити у вихованні молоді. Дуже влучно заговує завдання держави в ділянці виховання молоді італієць Biavaschi в „La concezione filosofica della Stato moderno, Milano 1919, ст. 366: „Бо ж держава не може витворити любови між подружжями, духа жертви для виховання потомків, признання та привязання дітей супроти батьків, якщо б цього всього в родині не доставало. Та коли це перевищає спромогу держави, то проте є ще багато речей, що належать до завдань держави та творять внутрішню частину її доцільности. І так, до держави належить нормувати та дбати про те, що є потрібне, щоб родина могла досягнути повний моральний розвій. Передовсім повинна вона забезпечити родині ці права, що їй є потрібні, щоб свобідно виконувати свої високі місії. Коли держава легковажить це своє завдання, вона вже не поміч, а руїна для родини; вона вже не чинник порядку й добробуту, а тиран. Законодавець не повинен ніколи стратити з очей того, що родина має своє власне буття

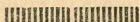
¹ Див. А. А. S. XXI. ст. 735, 736.

² Див. А. А. S. XXI. 1/2 ст. 727, 728.

³ Див. De Symbolo ad Catech., XIII.

та що їй слід досягнути їй питому ціль і якраз тому вона — незалежна від державної примхи“. Доказ цього, до чого може довести примха державної влади щодо подружжя та родини — це сумний стан молоді в С. Р. С. Р. Кореспондент „Осерваторе Романо“ в 1930. р. доносив, що там є 9 мільйонів безпритульних дітей, що живуть у жахливій матеріальній нужді. — Це вислід політики більшовицької влади супроти подружжя й родини, яка своїм законодавством звела подружжя до звичайніського цивільного довільно розривного контракту та державного монополю виховувати дітвору й молодь. Для характеристики теперішніх нерадєсних умовин родинного життя в Совітах, що в них воно опинилось через державне більшовицьке законодавство, нехай послужить нотатка „Нового Часу“ ч. 19. з 27. I. 1936 п. з. „Сімя в Совітах“: „Цікаву картину з життя в Совітах подав цими днями за „Ізвестіями“ варшавський „Курієр Поранни“: „Якийсь Сергій Іванов, злодій-рецидивіст, що по тюрмах і домах примусової праці провів понад 10 літ, пошукує своєї донечки, яка прийшла на світ з подружжя, заключеного підчас короткого побуту на волі.

(Далі буде).

Д-р Володимир Левицький

СВОБОДА ВОЛІ В СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ФІЗИКИ.

Сучасна фізика, така революційна у своїх основах, спеціально в атомістиці, змінила наші погляди навіть на таку, здавалося б, непохитну засаду, як закон причиновости. Теорія релятивности, а ще більш квантова механіка, що завдячує свої основи геніальному німецькому фізикуві Максові Плянкові, і такі її конвенції, як досліди de Broglie, Schrödinger'a, Heisenberg'a та інших над т. зв. механікою й теорією матеріальних хвиль, виявили, що в світі електронів, тих найменших цеголок, з яких збудований світ, перестають обовязувати з повною строгістю ті закони, що кермують макрокосмом, тобто світом, з яким постійно маємо до діла. Залізний закон причиновости, якому підчиняються усі явища макрокосму, та який позволяє з математичною докладністю предсказати, що з таких то й таких причин мусять слідувати такі то й такі наслідки, тратить своє значіння в мікрокосмі, тобто в світі електронів (позитронів, невтронів). Тут ніколи не можна з гори знати, чи електрон у даному моменті найдеться в такому то місці чи ні, або чи матиме таку то скорість, чи ні; тут закон причиновости залишає своє значіння, а всі закони мікрокосму стають тільки пересічними, с т а т и с т и ч н и м и законами. Головна причина в тому, що коли в макрокосмі наші обсервації при помочі відповідних мір чи знаряддя не мають ніякого впливу на хід явища, то при обсервації мікрокосмічних проявів ми самі враз із нашим, хоч би як прецезійним знаряддям силою факти заколючуємо цей мікрокосмічний світ, змінємо раз-у-раз умовину